

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ & ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Βενετία Αποστολίδου

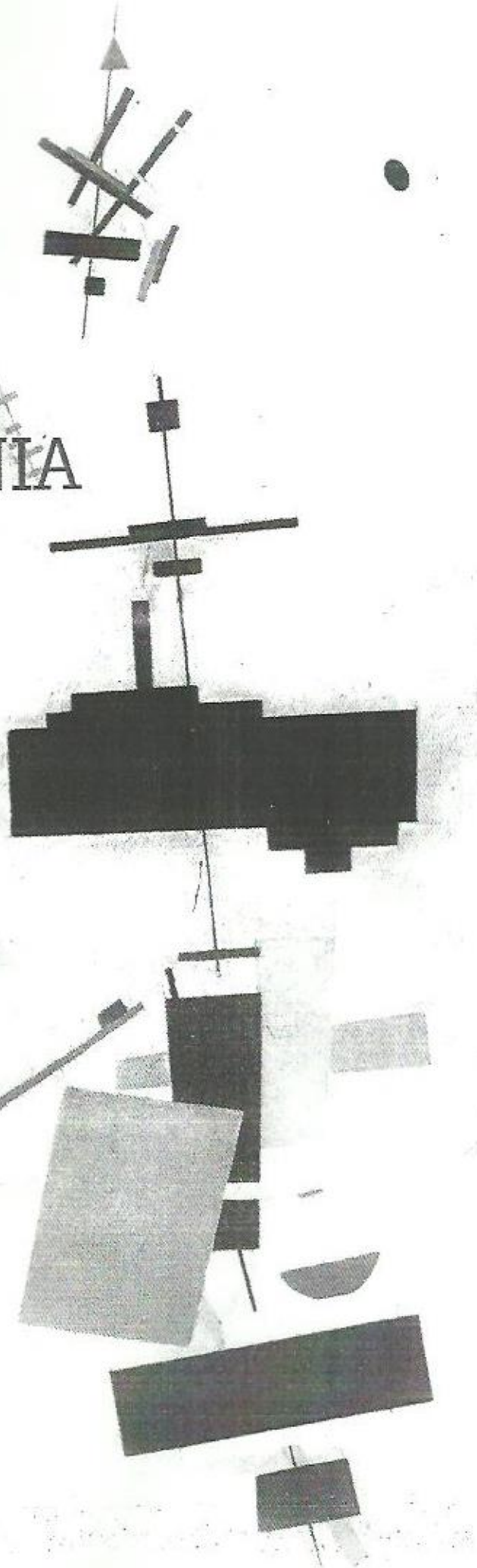
Δημήτρης Κόκορης

Μιχ. Γ. Μπακογιάννης

Ελένη Χοντολίδου

GUTENBERG

2018

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ*

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ:
Η ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ (ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ) ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ
ΣΤΑ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΑ ΠΑΙΔΙΑ

Εισαγωγικά - Διαπιστώσεις

Η ΒΑΣΙΚΗ ΙΔΕΑ-ΑΦΟΡΜΗΣΗ για την ενασχόληση με το συγκεκριμένο θέμα προέρχεται από μια μάλλον άβολη διαπίστωση: «Αναλώνουμε σχεδόν ολόκληρη τη δυναμική του ενδιαφέροντός μας στη λογοτεχνική εκπαίδευση των αναγνωστών (μαθητών και ενηλίκων) και στη μελέτη της, ενώ αγνοούμε ή απλώς υποτιμούμε την (αναγνωστική) ωρίμαση των προ-αναγνωστών».¹ Μια τέτοια διαπίστωση, έστω και ως υπόθεση εργασίας, σχολιάζει και ελέγχει ακριβώς την ύστερη θέση μιας ηλικιακής κατηγορίας μελλοντικών, δηλαδή δυνάμει, αναγνωστών, η οποία χρειάζεται να προπορεύεται τόσο σε επίπεδο πρακτικών όσο και στο επίπεδο της μελέτης της (Maas et al. 2013). Χωρίς να υποτιμάται η σημασία της αναγνωστικής διαδικασίας για όλες τις ηλικιακές κατηγορίες του παιδικού πληθυσμού, αυτό που προσδιορίζει κυρίως την προβληματική της παρούσας ανακοίνωσης είναι η προώθηση της ανάγνωσης στα πολύ μικρά παιδιά, κυρίως στα βρέφη και στα προνήπια.

Προηγούνται, ωστόσο, και κάποιες άλλες διαπιστώσεις, άλλοτε αυτονόητες και άλλοτε τεκμηριωμένες ερευνητικά, οι οποίες πλαισιώνουν άμεσα ή έμμεσα την αρχική. Μια από αυτές θέλει την ανάγνωση να

*Αναπληρωτής Καθηγητής, ΤΕΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Πατρών.

1. Η διαπίστωση αυτή μορφοποιείται εδώ με την έμμεση συμβολή ενός παλαιότερου, ερευνητικού συμπεράσματος, σύμφωνα με το οποίο ένα από τα ελλείμματα των πολιτικών ανάγνωσης στον ελληνικό χώρο είναι η ανυπαρξία αναγνωστικής πολιτικής για τη βρεφική και τη νηπιακή ηλικία (Κατσικη-Γκίβαλου κ.ά. 2011: 132-133). Ως διαπίστωση, πάντως, χρειάζεται να σημειωθεί ότι σπάνια διατυπώνεται άμεσα (Maas et al. 2013), ενώ συνήθως προβάλλεται έμμεσα και μάλλον αμήχανα (Ευρυδίκη 2011: 145-167).

Εμπειρικά - Ερευνητικά δεδομένα

Μολονότι η συζήτηση για μια αναμορφωμένη (φιλοσοφική) βάση θεώρησης της ανάγνωσης, γενικά, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα φαντάζει παράδοξη, αφού για τις προηγμένες κοινωνίες το δικαίωμα όλων των μελών τους στην ανάγνωση είναι αυτονόητο, τα ζητούμενά της φαίνεται να επαναφέρουν παλαιότερα αιτήματα και να αναδεικνύουν διαπιστωμένα ελλείμματα, για τα οποία επιβάλλεται η ανάληψη δράσης. Έτσι, π.χ., η βεβαιότητα της διαπίστωσης για την καθολική προώθηση της ανάγνωσης σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα αναιρείται από τον πολύ μεγάλο αριθμό (20%) των νέων ανθρώπων που λόγω χαμηλών αναγνωστικών δεξιοτήτων αδυνατούν να ανταποκριθούν στις γνωστικές απαιτήσεις της εποχής μας και μένουν στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, ακόμη και στις πλέον προηγμένες χώρες του κόσμου (Ευρυδίκη 2011: 18-36).² Παρόμοια είναι και τα πορίσματα της σχετικής μελέτης που εκπόνησε το Δίκτυο «Ευρυδίκη» (Ευρυδίκη 2011),³ καθώς και της Τελικής Έκθεσης της Ομάδας Ειδικών Υψηλού Επιπέδου για τον Γραμματισμό (European Commission 2012).⁴ Αν κοντά σε αυτά παραθέσουμε και την εκτίμηση που θέλει περίπου 200 εκατομμύρια παιδιά κάτω των 5 ετών να μην καταφέρνουν να αναπτύξουν τις γνωστικές και κοινωνικές τους δεξιότητες, επειδή το οικογενειακό τους περιβάλλον αδυνατεί να τα στηρίξει (Manetti 2013: 454), καθώς και τα πορίσματα από έρευνες

2. Τα συμπεράσματα απορρέουν από τα πρόσφατα αποτελέσματα [το 2000, το 2009 (όταν η ανάγνωση υπήρξε το θεματικό αντικείμενο των μετρήσεων) και το 2015 (όταν πήραν μέρος οι 35 χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, καθώς και 37 εκτός ΟΟΣΑ)] του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών, του γνωστού PISA (Programme for International Student Assessment), το οποίο υλοποιεί ο ΟΟΣΑ ανά τριετία και αξιολογεί, ανάμεσα στα άλλα, τις δεξιότητες δεκαπεντάχρονων μαθητών στην Ανάγνωση, στα Μαθηματικά και στις Επιστήμες. Στις μείζονες έρευνες του αναγνωστικού γραμματισμού εντάσσεται και το Διεθνές Πρότυπο Προόδου στη Μελέτη και στην Ανάγνωση [PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study)] που αξιολογεί ανά πενταετία τις αναγνωστικές δεξιότητες μαθητών της Δ' Δημοτικού (Ευρυδίκη 2011: 18-36).

3. Η μελέτη αυτή, με τίτλο: «Η Διδασκαλία της Ανάγνωσης στην Ευρώπη: Πλαίσια, Πολιτικές και Πρακτικές», ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2011 και εστιάζει στα παιδιά και στους εφήβους, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της αναφέρεται στη διδασκαλία της ανάγνωσης στα σχολεία.

4. Η Έκθεση δόθηκε στη δημοσιότητα τον Σεπτέμβριο του 2012 και αναφέρεται στο σύνολο του πληθυσμού, επισημαίνοντας τη σπουδαιότητα του προβλήματος αλλά και την άμεση ανάγκη επίλυσής του.

φαλικός φλοιός δημιουργεί 2 εκατομμύρια νέες συνάψεις ανά δευτερόλεπτο! Με αυτές τις νέες συνδέσεις επιτυγχάνονται τα «ορόσημα» του μωρού (έγχρωμη όραση, ισχυρός συναισθηματικός δεσμός με τους γονείς του κ.ά.). Τη φάση του απότομου πολλαπλασιασμού ακολουθεί μια φάση σύμπτυξης των συνάψεων (pruning) η οποία συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της εφηβείας και ελαττώνεται αμέσως μετά στα επίπεδα των ενηλίκων, ώστε τα εγκεφαλικά κυκλώματα να μπορούν να λειτουργούν πιο αποτελεσματικά. Παρόμοιες διαδικασίες, καθώς και ρυθμοί ανέλιξης, παρατηρούνται στις περιοχές του εγκεφάλου που ελέγχουν την ανάπτυξη πρώιμων γλωσσικών δεξιοτήτων, οι οποίες φτάνουν στο ανώτερό τους επίπεδο, στην αιχμή τους, περίπου στον ένατο μήνα της ζωής του παιδιού και σταδιακά περιορίζονται κατά τη διάρκεια των προσχολικών ετών. Οι εγκεφαλικοί λοβοί που είναι υπεύθυνοι για τις γνωστικές και διανοητικές λειτουργίες φτάνουν στην αιχμή των νευρωνικών συνάψεων τους στην ηλικία του ενός έτους και δεν είναι πριν από την ύστερη εφηβεία ή την πρώιμη ενηλικίωση που επιτυγχάνεται πιο αποδοτική πυκνότητά τους (Golova et al. 2016, Singer 2013). Παράλληλα, με την κατάκτηση της αναγνωστικής δεξιότητας, ο εγκέφαλος του μικρού παιδιού αναδιαρθρώνεται συνεχώς και δημιουργεί συγκεκριμένες νευρωνικές συνάψεις, προκειμένου να κατανοεί γραπτά σύμβολα (Golova et al. 2016: 259-260). Για τον λόγο αυτό και τα πολύ μικρά παιδιά είναι, γενικά, πιο δεκτικά σε εμπειρίες και περιστάσεις μάθησης. Οι όποιες αλλαγές (νευροανατομικές, νευροχημικές και λειτουργικές) είναι εφικτές ακριβώς λόγω της πλαστικότητας «του αναγιγνώσκοντος εγκεφάλου», η οποία διευκολύνει την ανάνηψη των προβληματικών λειτουργιών και εμποδίζει την εγκαθίδρυσή τους (Wolf 2009: 21-22, 234-249, 307-310). Η γνώση όλων αυτών των νέων δεδομένων μάς επιβάλλει να επιδιώκουμε την πρώιμη παρέμβαση στην πρώτη παιδική ηλικία 0-5 ετών και να τη συνεχίζουμε ενεργητικά μέχρι και το τέλος της εφηβείας. Ως ένα από τα επιστημονικά σταθμισμένα εργαλεία θεωρείται και η επιλογή των κατάλληλων βιβλίων για κάθε αναπτυξιακή φάση (Singer 2013, Clark 2013).

Θεωρητικές παραδοχές και λογοτεχνική ανάγνωση

Γιατί, όμως, ειδικά λογοτεχνική ανάγνωση; Η εμπειρική εικασία ότι η ανάγνωση βιβλίων αναδιοργανώνει και βελτιώνει σημαντικά τις εγγενείς εγκεφαλικές μας ικανότητες θεωρείται πλέον επαρκώς επιβεβαιωμένη επιστημονικά. Οι περισσότερες κλινικές νευρολογικές αλλά

- ΦΡΟΪΝΤ, ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ (1994). *Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία: Μελέτες/μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου*. Αθήνα: Επίκουρος.
- GOLOVA, NATALIA, LUISA F. CALA & PAMELA C. HIGH (2016). "Promoting Early Literacy in the Pediatrician's Office: What We Learned?", *Journal of Clinical Outcomes Management*, 23(6), 259-264.
- HALLIDAY, M.A.K. (1999). «Η γλώσσα και η αναμόρφωση της ανθρώπινης εμπειρίας»/μτφ. Χριστίνα Λύκου, *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 1(1), 19-32. <http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko1st/default.htm>
- IMHOF, MARGARETE (2013). "The Point of Departure: Listening as the Basis for Literacy Development", in Jörg F. Maas, Simone C. Ehmig, & Carolin Seelmann (eds), *Prepare for Life! Raising Awareness for Early Literacy Education*. Mainz: Stiftung Lesen, 45-49.
- ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ, ΑΝΤΑ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, ΑΒΑ ΧΑΛΚΙΑΔΑΚΗ, & ΦΑΝΗ ΤΣΙΑΜΠΑΣΗ (2011). *Καλλιεργείται η αγάπη για το διάβασμα; Τόποι ανάγνωσης και τρόποι εκπαίδευσης*. Αθήνα: Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση. <http://www.latsis-foundation.org/files/meletes2011/04.pdf>
- MAAS, JÖRG F., SIMONE C. EHMIG & CAROLIN SEELMANN (eds) (2013). *Prepare for Life! Raising Awareness for Early Literacy Education*. Mainz: Stiftung Lesen.
- MANETTI, STEFANIA (2013). "Cultivating the love for reading: Reality and perspectives", στο Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου & Δημήτρης Πολίτης (επιμ.), *Καλλιεργώντας τη Φιλαναγνωσία: Πραγματικότητες και Προοπτικές*. Αθήνα: Διάδραση, 454-456.
- ROSENBLATT, LOUISE M. (1978). *The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- SINGER, WOLF (2013). "Current Findings from Brain Science in Childhood Development", in Jörg F. Maas, Simone C. Ehmig, & Carolin Seelmann (eds), *Prepare for Life! Raising Awareness for Early Literacy Education*. Mainz: Stiftung Lesen, 17-26.
- SMITH, FRANK (2006). *Κατανοώντας την ανάγνωση/μτφ. Ανδρέας Χατζηθανασίου*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- WOLF, MARYANNE (2009). *Ο Προυστ και το καλαμάρι: Πώς ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάζει/μτφ. Βιλελμίνη Σωσώνη-Δασκαλάκη*. Αθήνα: Πατάκης.